

előtti pártköltőket hallanánk. Verseinek új mondanivalója s avult, gyakran rövid, csilingelő sorokba tördelt, rossz rimekkel zsufolt formája éles ellentétben állanak egymással. A megfelelő verskultúra híján kifejezései, stílusa a munkásélettel összefüggő egyszerűség helyett — rossz értelműen naiv. Versei kétségtelenül bátrak, de rosszak. A megírás kezdetlegességeit a legjobb tartalom sem pótolhatja. (Lukács Imre)

KISS JENŐ ELTEVEDESE. Pár évvel ezelőtt a Helikon szerkesztői a felfedezés örömetől áhítatosan hirdették egy új költő jelentkezését, később egyenesen a legfiatalabb nemzedéknek irányították a dicséretet, mondván: megérkezett a Költő, a jellegzetes transzilván tehetség, Kiss Jenő. „Ő a rokonszenves fiatal író megszemélyesítője, legyetek hasonlatosak hozzá“.

Kiss Jenőt többen ismertük. Ruhájából nemrég szellőzött ki a mezőségi szegénység szaga. Góthai almanachját múlt évben állította össze a magyar élet másik pólusán *Illyés Gyula* a Puszták népében. Nagyapja még zsellér volt, az apja utmester.

[Kisst felfogadták a Helikon kötelékeibe. Ha Petőfiről minden tartózkodás nélkül megírhatjuk, hogy mekkora fizetés mellett, mit végzett *Vahot* lapjánál, semmi szükség jelen esetben titkolóznunk és elhallgatnunk a fiatal költő-tisztviselő első városi állomása titkait. Ezekben az összefüggésekben Kiss egy megfélemlített nemzedék tipikus képviselője, akit — bár jellegzetesen „transzilván“ — ugyanazok a hatalmak tartanak fogva, mint kortársait Magyarországon, kik a férfikor magas lépcsőit taposva, nyolcvan pengős pozíciójukért reszketve-félve bölintanak mindenre, amit a közvetlen környezet megkiván. Alig hihető, hogy a történelemben akad silányabban megfizetett szellemi segédhad. Érthető, ha a félszeg falusi kisember alázatával jár Kiss Jenő a városi dolgok között. Nagyon vigyáz. Falusi szoba, petróleumlámpa, nádasokra ásitó falusi árvaság térítik magához és szólaltatják meg benne a költőt, de a visszazuhanás félelme minden szembefeszülést kiírt belőle. Az eredeti tiszta hevületekből kitaposott utakra tér. *Áprily* és *Dsida* pásztori tájaira terelik a vén számadók. Szorgalmasan tanul. A versírás mesterségét azzal a kitartással sajátítja el, amivel az idegen nyelvet szokás. A modern magyar költészet tetszetős kifejezéseit és szavait szinte kicédulázza s új verseket ragaszt belőlük. Kész versformákat, amelyek jambikus lejtésükben, a stanzák klasszikus csengésében, a szonettek zártságában, előtte járó költők egyéniségét fedték, énekel újra. Óvatos lesz a mondanivalóival. Meghuzódik az „önmagáért való szép“ menedékében s ha tartalmat visz a versébe, kipróbált minták után megy. Nagyon kegyetlenül: *Kormos úvegen* című, most megjelent verseskönyve jórészt tartalomjegyzék. A *Nyári kód* *Dsida*, a *Külvárosban* *József Attila*, a *Két útmester* *Reményik*, a *Csontos ván paraszt volt* *Illyés Gyula*, a *Ne aggódj* *Bartalis*, a *Prémvadász* *Dsida*, az *Öcsém hazajön* *Áprily*, az *Október hatodik* *séta*, a *Vackorfa*, az *Önmagunkba visszatérve* *Tóth Árpád* verseire utalnak, s ha az eredetinek utána nézünk, a kissjenői egyéniség és tehetség minden átalakító ereje kárbavész. Ezeknek a verseknek az olvasása közben az ember arra a kénytelen meggyőződésre jut, hogy az eredetiek nagyon szépek és időtállóak, Kiss Jenő versei azonban csak jeles iskolai dolgozatok...

Mégis, lehetetlen rámondani, hogy 'nincs tehetsége', hogy 'epigon'. Sőt: pompázó, aki sokszor magával ragad, meglepő képeket hoz elénk, a „menyország friss zuzmaráját“. A holdból lila pókhálón leereszkedik az álom, lankadt violák illata járja át és látja, hogy az ég lecsúng a dombokról, a széle mind lilább, s a szél a fáknak udvarol. A lelke fehérfogú, mellyel a könnyekkel zamatos édesanya méla szemét megeszi. De a tűnődő képek közé belevegyülnek az anya lugban kimart, tört ujjai, s látjuk a fésűt, mely dúlt hajával teletelt, mert a fiatalságát megette a mun-

ka és a szükség.

A fűtött fantázia, a nagyigényű, gyönyörű képek átforrósodnak, az ember úgy érzi, hogy egy elkalandozó nagy művész bizonytalanul kerülgeti saját lelkét és eltemetett igazi világát: úgyhogy a zsellérvadékokat keressük Kiss Jenőben s a tündéri képek látójának fehérfogú lelkétől lendületet, ivet, panaszt várunk, a művész muzsikás helytállását... Kiss Jenőben azonban csak szájalom ébred a szegénység iránt... Semmi több.

Két útmester című versében az apa alakjáról ad arcképet. Az útépitő mérnök figurájával kapcsolatban azonban kihangsúlyozza a középosztálytól elmaradhatatlan 'nyugdíj' szót. Az apa alakjához azután, mint szimbólum simul ő maga és — Reményiknek az *Építész fia* című versét utánözva — metafizikai vallomással fejezi be a verset. Az ember nem tudja, hogy a témaválasztásban korántsem egyéni fiatal költő gondolati fáradságában keresse-e a mesterkéltség okát, vagy a Helikoni helyzettséggel járó komplexumokban. — A valóság színeit csak a nagyapa kapja meg a visszaemlékezés során. „Csontos vén paraszt volt“, vallja be szép, de bágyadt versében. Ehhez a vershez nyilvánvalóan Illyés Gyula vallomásai adták a bátorságot — a lendület nélkül. Különben a versből csak azt olvassuk ki, hogy a nagyapa szolga volt, az unokája úr lett, koszorús úr, az uraságban is szolga... Nagyon szomorúan, nagyon letörtén zárul ez a vers. A költő arcán keserűség marad. Nem hevíti az elhivatás és tehetség gögje, a legmagasabb fokú osztályöntudat, a művész fölénye, verseiből a városba vágó primitív falusi vonásai rajzolódnak ki: a nadrágossá válás vágya... — *Kertben* című verse is ebbe a vonatkozás sorba tartozik. A Tóth Árpád utánzó, neopárnásszies vers hűvös és higgadt sorainak liktetése és a rimei vigyázva tartják össze a hasonlatokat, amikben a kerti gyom a szegénység, a virág a gazdagság. A nyom gondozás nélkül is szaporodna s a forradalmi burjánzás elnyomná a virágokat, ha nem jönne a virágok segítségére éles kapájával a kertész... Azért a reggeli kert frisségeiben bevallja: „Szegény nép... ha én nem fájnám sorsodat, ki fájnán, hisz én is gyomból szépültem virággá“. Többre nem telik belőle. *Nyirfa és Tóban tükröző* szonett című verseiben ő maga is látja, hogy megrekedt...

Egyhelyben álló, régóta iskolázódó költő jeles dolgozatai ezek a versek. Meglehetősen fejlett verstechnika s szép sorok jellemzik, amiket megcsodál az ember, ha a nagyszerű kitalálásoknak nincs is meg az egyéni fémjelzésük és hitelük. Természetesen: a prózairó is szemezget kifejezéseket, de nem azért, hogy egy másik mozaikot állítson fel és magukért a kifejezésekért újra használja őket.

Van egy verse: az *Anna-litánia*. A vers nagy élményt takar s a katolikus áhitat egyik legtisztább formája, a Mária-litánia szerint próbál felszínre törni. Az utánzás nagyon eredeti. De csak az, aki hitetlenül él s a kegyes dolgokat, mint távoli szent zúgásokat kíséri, csak az tudja kimondani az ítéletet: az olyan kifejezetten szexuális valami, mint a hitvesi szerelem, az ellégiésedés legtündöklőbb és leganyagtalanabb lebegésében is, ha ebben a formában kél újra, hiánytalan kegyeletsértés, amit az Anyaszentegyház törvényei talán megbocsátanak, de a költészet törvényei soha. Hisz Mária dicsérete a litániában recitativ, azaz kollektív forma. Az Anna-legenda túlfűtött individuális rajongása modorosán sok egyénieskedés túltengése, amit az abszolút líra hagyományos korlátai nem tűrnek. — Ugynevezett nagy versnek készült a *Sebzett vad*, melyben a csődbe jutott emberi kulturát, mint valami elejtett vadkan bőrét s ebben a bőrben az emberi szellem és emberi gondolat halhatatlan értékeit megmenti a nagy Vadász. Kedves gondolat. Kár, hogy a vers túlméretezett, művészileg egyenetlen és elhíthető ereje csekély. Legszebb verseit a *Kinai porcellán* ciklusban találtam meg. A *Nocturno*-t többször elolvastam.

tam s mialatt a kritikus figyelmével forgattam a kötetet, észrevétlenül megtanultam kívülről. Ezért nem tudom lezárni bírálatomat anélkül a megjegyzés nélkül, hogy Kiss Jenő komoly tehetség, lehetett volna a Mezőség poétája. Válogatott kifejezései közt megtalálom néha a frisset és hamisítatlant, a nádast, a tavat, a mocsári gólyahírt, a réteken gyűlő tócsát, a ködöt, amit az éj ki-kilöttyint. A fákról gyakran olvasom a hasonlatot: féllábon álló gólyák. Valahogy innen kellett volna kitörni. De ő ugylátszik többrebecsüli a miniatűr pávatollakat a mezőségi holló szénfekete tollánál...

A parókás pásztorok Galateájában állított be Kiss Jenő a transzilván vidék igazi pásztorra. Eldobta furulyáját, kottát tanult, természetes haját levágta és rizsporozott parókat tett a fejére, aztán utánozni kezdte elődeit, de ebben az utánzásban megsáppadt és megtört. A „transzilván irodalom“ első, igazán megsiratni való áldozata ő. Arkádiában él.

(Kováts József)

MORVAY GYULA REGÉNYE.* Az embert (s így az író is) világszemléletében, érdeklődési körében, élményeiben döntően határozzák meg osztálygyökerei, életkörülményei és környezete. Nagyszerűen példázza ezt a tételt Morvay Gyula, a fiatal peredi író, aki szegénysorsú parasztszülők gyermekeként tette első lépéseit a tardoskeddi poros falusi udvarokon és vékony zsellérföldek között. Első fontos és meghatározó élményeit és benyomásait a falutól kapta. Ez az élményanyag buggyan ki belőle valami ősi erővel és frissességgel verseiben és ugyancsak ez az élményanyag nyer költői lecsapódást prózájában is. Nem véletlen tehát, ha valamennyi írásában a rurális életsors sokrétű vonatkozásait és komor összefüggéseit tárja fel. Törvényszerű okai vannak ennek.

Hangja és stílusa ujszerű, szokatlan. Van valami súlyos görgése, nehéz sodrása Morvay mondatainak. Egyéni zenéje, ize, színe van minden szavának. Még Móricz után is tud újat adni. Nyilván innen van, hogy túl szerkezeten és mondanivalón — például épp' az *Emberek a majorban* című regényében — megkap a stilus egyszerű s amellet felettébb kifejező volta, teljes összhangban a témával, teljes illúzió keltéssel, különösen a párbeszédekben. Itt említjük meg, hogy Morvay gyakran kever a szövegbe regionális kifejezéseket vagy szóalakokat. A környezetrajz és talán kellő hangulatkeltés szempontjából bizonyára szükség van eféle kifejezésekre: ustorosgyerek, szerha, kánva, csobolló, szuszák, mégsem értjük egészen, miért nem lehet e szóalakok helyett a rendes magyar kifejezéseket használni. (Nem beszélve az ilyen fajta kifejezésekről, mint tesztem: váska (6. o.), vozárkocsi (16. o.), rubaska (21. o.), hirtatni (39. o.), sopa (55. o.) stb., melyek nyilvánvalóan szláv eredetűek.) Ezek a szóalakok, illetve kifejezések bizonyos mértékig modorossá teszik Morvay stílusát.

A regény, melyet talán inkább minősíthetnénk hosszabb elbeszélésnek, az új társadalmi realizmus módszerével készült. A szerző nagyjából a valóság talaján építi fel a cselekményt, alakjai élnek, hus-vér emberek. A felvetett téma érdekes és ujszerű. A sanyarú és embertelen sorsban élő majorbeli béresség a háború után rádöbben kietlen helyzetére és a hadifogságból visszatért Igor ösztönzésére elhatározza, hogy javítani fog sorsán. Napról-napra több világosság és tudás költözik a parlagi koponyákba, egyre több és több jogot szereznek maguknak. Akcióik sikerrel járnak, egyre elviselhetőbbé válik életük. A civilizáció és technika vívmányait egymásután veszik birtokukba s egyre mélyül a testvéri összetartás a béresek között... Valami határtalan bizakodás és hívő optimizmus cseng ki e könyvből. Ha hatásában vizsgálónk a regényt meg

* *Emberek a majorban*, Masaryk-Akadémia, Pozsony, 1936.